

Joan VENY i Teresa CABRÉ (cur.)

Antoni M. Badia i Margarit: rellevància acadèmica, inquietud científica i servei a la llengua

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 185-191

DOI: 10.2436/15.2500.01.9

La revista *Estudis Romànics*

JOAN VENY

Secció Filològica

Institut d'Estudis Catalans

Algú pot preguntar-se per l'origen del títol de la revista, en relació amb el determinant, *romànics*. I interpretar-lo com un eufemisme, un subterfugi per tal d'evitar *catalans*, que, en una època de repressió i prohibicions relatives a la llengua i cultura nostres, s'exposava a la desaprovació per la censura. Però no, no va per aquí la resposta. I per entendre'n l'origen cal fer una mica d'història.¹

El seu fundador, Ramon Aramon i Serra, a qui devem la salvació i continuïtat de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), havia ampliat estudis de filologia a les universitats alemanyes de Leipzig i Berlín i sens dubte coneixia revistes on el concepte *romànic* era present: *Revue des Langues Romanes* (1870), *Romania* (1872), *Zetschrift für Romanische Philologie* (1877), *Vox Romanica* (1877), *Romanische Forschungen* (1883), *Studi Romanzi* (1903), *Archivum Romanicum* (1917-1941), *Volstum und Kultur der Romanen* (1928). D'altra banda, a casa nostra, des del segle XIX eren notables les manifestacions filològiques que tenien en compte altres llengües romàniques, aspecte poc freqüent a la resta de l'Estat. En la part més filològica és significatiu el cas de Milà i Fontanals (1818-1884), que va fer estudis a París i va contribuir a les recerques sobre els poetes provençals, alguns catalans. I, traslladant-nos a la dimensió més lingüística, el mallorquí Tomàs Forteza (1838-1890) és autor d'una *Gramàtica catalana* que pren per model la *Grammaire des langues romanes*, versió francesa de l'obra de Friederich Diez, que va esdevenir la primera gramàtica històrica de la llengua catalana, punt de referència per als estudis històrics i dialectològics. El professor de grec de la Universitat de Barcelona J. Balari i Jovany (1844-1904), autor dels *Orígenes històrics de Catalunya* (1897),

1. Em plau agrair Gemma Boada, coordinadora i responsable de la gestió de la revista, per la preciosa informació que m'ha proporcionat sobre diversos aspectes de l'evolució dels volums; la gratitud s'estén a José Enrique Gargallo per l'atenta revisió del text i els suggeriments que m'ha fet arribar.

a més de ser l'introduïdor dels estudis d'onomàstica al nostre país, es converteix en el primer estudiós, a l'Estat, del retoromànic. La línia de recerca de l'onomàstica la va reprendre Casacuberta, que s'havia format a Montpeller amb els professors Millardet i Grammont i, a Suïssa, amb Jud i Jaberg.

Però va ser Antoni M. Alcover el que va iniciar una obertura clara i altament fructuosa cap a la filologia romànica que es cultivava fora de l'espai català, especialment a Alemanya. Tenia ben present que aquesta disciplina havia nascut en aquell país i que havia de conèixer la bibliografia respectiva així com personalment els seus representants més conspicus. En el seu *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1901-1926), la primera revista de filologia de l'Estat espanyol, a més d'establir contacte amb els corresponents que recollien materials de la llengua antiga i moderna per al *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), relata les seves visites a Gauchat, Jud, Gilliéron (amb qui fa un àpat), l'abat Rousselot, del qual visita el laboratori, Morf, Todesco, Crescini, Mistral; explica els seus viatges científics, com el de Hadwiger a València i Mallorca; dona compte dels contactes epistolars amb Rufino José Cuervo, d'obres transcendents com el *Glossaire des patois de la Suisse Romande*; de la seva relació amb Guarnerio, Bartoli, M. L. Wagner, Morel-Fatio, Merlo, Spitzer; redacta les necrologies de Salvioni, Suchier, Guarnerio, Mistral. A tal fi, als seus quaranta anys aprèn l'alemany i emprèn un viatge d'estudis a Alemanya i altres països europeus (Suïssa, França) on la disciplina coneixia un conreu brillant. Estableix contacte amb les màximes figures del moment de la filologia, especialment amb Schädel, que tindria un paper primordial en el futur del català, com és ara la fundació de l'Institut de la Llengua Catalana, després Institut d'Estudis Catalans, i la institució d'unes beques d'ampliació d'estudis a Alemanya, de les quals van fruir Griera, Montoliu i Barnils, impulsors de la investigació sobre el català. Griera, deixeble de Gilliéron a París, va dur a terme l'*Atlas lingüístic de Catalunya* (I-V, 1923-1939; VI-X, 1962-1964), on aplica la metodologia del mestre, concebut com una continuació meridional de l'*Atlas linguistique de la France* (1902-1910); i Barnils, que s'havia format amb Rousselot, va fundar un laboratori de fonètica (1913-1921) a Barcelona. A més, Alcover, que havia organitzat el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, amb participació estrangera (Schädel, Saroihandy, Menéndez Pidal), que va contribuir a la internacionalització del català, integra en la realització del seu DCVB el ciutadellenc Francesc de B. Moll, que completa la seva formació lingüística, familiaritzant-se amb l'alemany (fins n'escrivi una gramàtica), relacionant-se amb romanistes com Meyer-Lübke, del qual rep lliçons a casa sobre la tècnica lexicogràfica per a la redacció dels articles del DCVB, redacta un suplement català al *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* (1911) i tradueix al castellà el llibre de Grandgent sobre el llatí vulgar (i, més tard, el manual de lingüística romànica de Vidos). Per si fos poc, Fabra, codificador de la nostra llengua, que va analitzar l'obra de

Meyer-Lübke, es va fer ressò dels continguts de les obres de Saussure, Jespersen (prioritat de la llengua oral) i de l'Escola de Praga i, en qüestions gramaticals, de les aportacions de Passy, Nyrop, Grammont. A prop ja de la Guerra Civil, Coromines completa la seva formació filològica a França amb el mestratge de Grammont en temes de fonètica, i sobretot, del suís Jakob Jud, en la recerca de lexicografia històrica.

Centrant-nos en la nostra revista, Ramon Aramon i Serra va ser-ne el fundador i director durant quaranta anys, de 1947 a 1987, de la primera etapa (= ER-1), on brilla la col·laboració de primeres figures de la romanística (Aebischer, Johannes Hubschmid, Wartburg, Krüger, Malkiel, Rohlf, Harri Meier, etc.). Ofereix una orientació predominantment filològica, amb temàtica referent a la literatura medieval i la Renaixença; les llengües instrumentals són l'alemany i, entre les llengües romàniques, el català, el castellà, el francès i l'italià, que també són les llengües d'estudi, a més de la dimensió romànica. L'extensió dels articles és desigual: algun, en alemany, arriba a les 348 pàgines; i l'aparició de la revista, de periodicitat irregular. Alguns dels volums eren dedicats a personalitats de la cultura catalana, com Jordi Rubió (1962-1967) o Pompeu Fabra (1963-1968), en els quals vaig tenir el goig de col·laborar amb articles sobre cançons populars i els noms romànics de l'esternut. La revista dedicava una gran part del seu espai a recensions (vegeu J. Veny sobre el *Diccionario de términos filológicos*, de Lázaro Carreter [1971-1975]). En suma, una revista que, sorgida en una època anormal per a la cultura catalana, com deia Badia, tenia les característiques d'una revista normal, que va atènyer cotes de prestigi internacional.

Després de tretze anys de parèntesi, la Secció Filològica es planteja la necessitat de reprendre la continuïtat de la revista. Sota la presidència de Joan Argenter, que promou la iniciativa, la secció dedica diverses sessions sobre la conveniència o no d'aquesta represa. S'expressen dubtes basats en el cúmul d'activitats que recauen sobre els membres de la Secció Filològica relatives a la normativa i als programes de recerca, la decadència dels estudis de diacronia o la tendència a concentrar l'interès de la recerca sobre llengües concretes; al final Badia n'assumeix la responsabilitat (2000). Cal dir que, analitzant el seu historial acadèmic i científic, era la persona més adequada: professor de lingüística romànica a la Universitat de Barcelona, a més de convidar-nos a conèixer l'alemany, llengua que omplia una bibliografia important de la matèria, ens va induir a estudiar els problemes de la nostra llengua des d'una òptica romànica, de veure què passava en les altres llengües de la mateixa família (jo mateix, afortunat deixeble seu, vaig redactar el meu primer treball amb aquesta orientació a propòsit de «Los supervivientes románicos del latín TALENTUM» (*Revue de Linguistique Romane* [RLiR], 1957)). La seva primera activitat investigadora va ser sobre l'aragonès, on va adquirir i consolidar la tècnica de l'enquesta dialectal; desitjós d'estar al dia dels progressos de

la fonètica experimental, treballa amb De Lacerda, de Coïmbra, i amb E. Dieth, de Zuric; organitza el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica (1953), on el català és objecte d'atenció central, hi assisteixen nombrosos romanistes estrangers (Wartburg, Gardette, Väänänen, Carnoy, Tovar, Rohlf, Bottiglioni, Rheinfelder), amb els quals estableix contactes personals i científics (molts d'ells són convidats a àpats familiars a casa seva), contactes que s'allargaran i seran productius per al català, com l'organització del col·loqui sobre la lingüística catalana celebrat en francès (tret de la darrera intervenció de Badia, feta en català), a Estrasburg (1968), a instàncies de G. Straka, que en va publicar les actes; aquesta projecció exterior es manifesta també amb la participació en els òrgans directius de la Société de Linguistique Romane, de la qual serà nomenat vicepresident (1965-1968) i després president (1969-1972); gelós de fomentar la catalanofília a l'estranger, funda l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (1968), que havia tingut el seu germen a Estrasburg, amb nombrosos afiliats, que fa porosa la comunicació dels investigadors del país amb els de fora del domini. Aquesta voluntat de tendir llaços amb la comunitat romànica encara es manifesta, més tard (1987), en la participació de Badia com a responsable del projecte onomàstic europeu «Patronymica Romanica» (1987).

Per a la represa d'*Estudis Romànics*, Badia s'acompanya d'un equip de col·laboradors: Josep Massot, José Enrique Gargallo, Reina Bastardas, Joan Veny; després, aquest (2003) n'esdevindria codirector per, a la mort de Badia, assumir-ne la plena responsabilitat, compartida, des del 2019, amb J. E. Gargallo. És coneguda l'experiència romànica dels nous directors: Joan Veny havia estat professor de lingüística romànica, president del projecte europeu *Atlas linguistique roman* (1, 1996; 2b 2009) i autor de treballs de dimensió romànica, i José Enrique Gargallo, professor també de lingüística romànica, profund coneixedor de les llengües neolatines, director de diversos projectes premiològics de l'àmbit romànic, coordinador, amb M. Reina Bastardas, d'un *Manual de lingüística romànica* i estudis d'àrees frontereres, a més de sostenir continuades relacions amb romanistes d'arreu del món, especialment de les noves generacions.

Badia, doncs, agafa les regnes d'*Estudis Romànics*, després de tretze anys de parèntesi, i, tot i mantenint-ne els seus principis bàsics, li dona una altra fesomia, amb alguns canvis importants. Com a llengües instrumentals, al català, castellà, francès i italià, s'afegeix l'occità, així com el gallec i el portuguès, i només en casos excepcionals s'admet l'alemany i l'anglès; s'entén que els romanistes coneixen les llengües romàniques més importants. En l'aspecte literari, l'àmbit d'estudi s'estén a la literatura moderna i contemporània. Es limita el nombre d'articles a deu; el dels articles miscellanis, a una dotzena, i el de recensions, a uns quaranta. Es fixa l'extensió dels articles (màxim, trenta pàgines) i de les miscel·lànies (unes deu). Es crea una nova secció de «Miscel·lània», on tenen cabuda contribucions de tema

vari, de menys extensió que els articles (deu pàgines), que van d'una nova etimologia, passant per dades documentals o la presentació d'un programa de recerca en curs, a l'exposició de nous mètodes d'investigació. Els llibres d'un cert interès (sense tema directament relacionat amb la llengua o la literatura, valuosos per la documentació, etc.) però que no es presten a una ressenya, entren dins la secció de «Llibres rebuts», mentre que la «Crònica», tan cara a Badia, recull els actes que reflecteixen les activitats entorn de la llengua i la literatura al llarg de cada any (jornades d'estudi, homenatges, premis, presentacions de llibres, doctorats *honoris causa*, lectura de tesis, etc.). Perquè la revista compleixi les normes per esdevenir de nivell A s'afegeixen la capçalera bibliogràfica i la data de rebuda i acceptació dels articles (2011). El nombre de bases de dades que inclouen ER va passar de tres (en 2011) a un nombre altíssim al cap d'una dècada. Durant el mandat de Badia, s'ha comptat, per a la gestió i coordinació de la revista, amb Emma de Porrata, Bernat Oliver, Rafel Fiol, Fàtima Duarte i Gemma Boada, que des de 2009 du a terme una feina exemplar.

Posteriorment a la direcció de la revista per Badia, s'ha renovat el Consell de Redacció (Xavier Luna, Jordi Malé, Coloma Lleal), s'amplia a deu anys el mandat del Consell Científic; les miscel·lànies i les recensions s'ordenen per ordre alfabètic, s'intenta equilibrar les col·laboracions de llengua i de literatura, s'encoratja els romanistes a enviar articles miscel·lanis sobre projectes en curs, propostes etimològiques, etc. i s'aconsegueix avançar l'aparició dels volums de la revista al mes de febrer-març.

La recepció per part dels investigadors ha estat excellent. Ens ajuden a continuar amb entusiasme i rigor les opinions elogioses rebudes del món científic (Ana Cano [Oviedo], David Prieto [Múrcia], Eva Büchi [Nancy], Matteo Rivoira «ottimo lavoro» [Torí], Russian Academy of Science Library [Sant Petersburg], Sergio Fernández [Lleó], José Antonio Pascual [RAE], Xavier Laborda [Barcelona], Hans Goebel [Salzburg], Michel Contini [Grenoble], Xavier Ravier [Tolosa de Llenguadoc], Giovanni Ruffini [Palerm], Taupiac [Tolosa de Llenguadoc], etc.). Una mostra del ressò de la revista és el nombre de textos consultats, que dels 79.794 de l'any 2014 s'eleva als 170.924 del 2018.

No voldria cloure aquest homenatge a Badia sense una referència a una altra de les seves activitats dins l'IEC que no s'ha subratllat al llarg d'aquesta jornada. Em refereixo a la seva activa participació en la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* (= Proposta), que es va ocupar de la fonètica i la morfologia, però que ell, defensor de la varietat oral en els mitjans de comunicació, va promoure i activar en el camp del lèxic i que va desviar a la meua responsabilitat amb la col·laboració de col·legues de la Secció Filològica. La finalitat del projecte és recollir els mots comuns a dos o més dialectes (àmbit general) amb els seus equivalents d'àrea reduïda (àmbit restringit) que estiguin a disposició dels mitjans de

comunicació de cara a, després de sotmetre'ls a uns criteris selectius (vigència, prestigi, eliminació de certs mots interferits o vulgars), fomentar el seu ús en els mitjans de comunicació (i, si cal, traspasar-los a l'escola) amb el seu equivalent general tot indicant-ne, quan convingui, el caràcter normal d'ús i el grau més o menys gran de formalitat dels mots. Es visualitza la gran unitat de la llengua (92 % d'unitats generals) enfront dels elements diatòpics propis d'un dialecte, reduïts a un 8 %. Un apartat especial dedicat a l'alguerès resulta altament pedagògic per als usuaris del dialecte: sabran que *murendu* s'escriu *molendo* i que el seu equivalent general és *ase* o *burro*. Una aposta per salvaguardar una part de la llengua històrica i aixecar un pont amb la llengua estàndard, un guionet entre col·loquialitat i llengua general. Un projecte col·lectiu en l'elaboració del qual van participar membres de la SF i assessors de tota l'àrea idiomàtica i que ha estat ben rebut pels professionals de la llengua.

Badia, doncs, al seu ampli haver a favor de la SF i de la llengua, ha afegit la direcció d'*Estudis Romànics*, que, amb esperit renovador, ha portat la revista a cotes molt altes, entre les millors revistes de la Romània, un nivell que nosaltres maldarem per mantenir.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BADIA, Antoni (2000): «"Romania", "romanitas", "romanistica"». *Estudis Romànics*, 22, p. 7-22.
- BADIA, Antonio; STRAKA, Georges (1973). *La linguistique catalane*. París: Klincksiek.
- BALARI I JOVANY, Josep (1897). *Orígenes històrics de Catalunya*. Barcelona. [2a ed., Sant Cugat del Vallès, 1964]
- CARBONELL, Jordi (2000). «Ramon Aramon i els *Estudis Romànics*». *Estudis Romànics*, 22, p. 213-215.
- DCVB = ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1930-1962). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll. 10 v.
- DECH = COROMINES, Joan (1980). *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos.
- FORTEZA, Tomàs (1915). *Gramàtica de la lengua catalana*. [Palma]: Diputació Provincial de Balears: Escuela Tipogràfica Provincial.
- GARGALLO, José Enrique; TORRES, Antonio; FRANCO, Vicente (2008). «Líneas metodológicas de BADARE (Base de datos sobre refranes del calendario y meteorológicos en la Romania)». A: OLZA, Inés; CASADO, Manuel; GONZÁLEZ, Ramón (ed.). *Actas del XXXVII Simposio Internacional de la Sociedad Española de Lingüística*. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, p. 207-215.
- JULIÀ I MUNÉ, Joan (2000). *L'inici de la lingüística catalana: Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- LAUSBERG, Heinrich (1965). *Lingüística románica*. Madrid, Gredos. 2 v. [Original alemany, 1965]

- MANENT, Albert (2011 [1980]). *Josep Maria de Casacuberta i l'Editorial Barcino*. Barcelona: Barcino.
- MILÀ I FONTANALS, José (1889). *Obras completas*. Vol. II: *De los trovadores en España*. Barcelona: Librería de Álvaro Verdaguer.
- Proposta = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1999). *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. III. Lèxic*. Barcelona: IEC.
- VÁRVARO, Alberto (1999). «Joan Coromines y la lingüística románica». A: SOLÀ, Joan (ed.). *L'obra de Joan Coromines*. Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, p. 17-27.
- VENY, Joan (1957). «Los supervivientes románicos de TALENTUM 'deseo'». *Revue de Linguistique Romane*, 21, p. 106-137.
- (1979). «De la bèl·lua al tauró: supervivents catalans del llatí *pistrix*». *Randa: Homenatge a Francesc de B. Moll*, 9, p. 51-62.
- (1986). «La dialectologia catalana: realitats i perspectives». A: VENY, Joan; PUJALS, Joan M. (ed.). *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 383-423.
- (1999). «Joan Coromines i la dialectologia catalana». A: SOLÀ, Joan (ed.). *L'obra de Joan Coromines*. Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, p. 149-185.
- (2009). «Importancia de los atlas lingüísticos en la investigación geolingüística internacional: el *Atlas linguistique roman*». A: CORBELLA, Dolores; DORTA, Josefa (ed.). *La investigación dialectológica en la actualidad*. Santa Cruz de Tenerife: Agencia Canaria de Investigación, Innovación y Sociedad de la Información, p. 309-332.